

a certain impact on the audience. Since the headlines are more and more aimed at the actualization of meanings and have a definite emotional impact on the audience, in this article we are of the opinion that the headline of a newspaper publication filled with a bright implicit meaning makes it possible to achieve a positive perlocutive effect on the audience and cause a certain reaction to the information communicated. The indicated approach to the consideration of the essence of the English-language headline makes it possible to implement its integrative analysis as a text-discursive education, which is supplemented by a study in the cognitive aspect.

Key words: headline, mass media, media text, features of headings, classification of newspaper headings, stylistics.

Стаття надійшла до редакції – 01.04.2018

Стаття прийнята до друку – 03.04.2018

Рецензент – д.пед.н., проф. Шехавцова С. О.

УДК 811.112.2: 81'342.622

Кузьменко Т.М.

ВАРІАТИВНІСТЬ ГОЛОСНИХ ФОНЕМ У РІЗНИХ ТИПАХ СУЧАСНОГО НІМЕЦЬКОГО МОВЛЕННЯ

Комунікативно-функціональна парадигма у лінгвістиці характеризується розширенням наукової спеціалізації у вивченні мовної варіативності на фонетико-фонологічному рівні. Питання про реалізацію голосних фонем у різних видах мовлення займає особливе місце у фонетичних дослідженнях. Останні десятиріччя більшість вітчизняних і зарубіжних науковців приділяє значну увагу аналізу сегментної та супрасегментної організації спонтанного мовлення, зіставляючи його з підготовленим, більш нормативним, мовленням. Здобутки наукових робіт підтверджують варіативність і голосних, і приголосних фонем з урахуванням впливу цілої низки внутрішньомовних процесів, які посилюються або уповільнюються дією екстралінгвальних чинників.

Метою даної статті є виявлення ступеня варіативності наголошених та ненаголошених голосних фонем у підготовленому та спонтанному німецькому мовленні.

Вивчення усного мовлення, а відповідно, і різноманітних модифікацій звуків у ньому, передбачає окремий розгляд типів мовлення, яким притаманна певна низка властивостей. Залежно від умов комунікативної ситуації розрізняють підготовлені та непідготовлені (спонтанні) типи мовлення.

Підготовленість та непідготовленість акту комунікації можна вважати як лінгвальним, так і екстралінгвальним чинником реалізації мовлення. Великої

ваги при цьому набуває психологічний настрій мовця та ступінь його підготовленості до спілкування, тобто певна обізнаність у тій чи іншій комунікативній ситуації, соціальний статус співрозмовників, середовище, у якому відбувається спілкування, а також інтенція кожного комуніканта. Ці чинники завдають значного впливу на реалізацію мовних одиниць в усному мовленні.

Серед головних типів мовлення доцільно розрізняти:

1. Спеціально підготовлене мовлення, якому властива ретельна підготовка мовця до даної ситуації спілкування.
2. Достатньо підготовлене мовлення, при якому мовець є обізнаним у тематиці ситуації, навіть не готуючись до неї.
3. Власне спонтанне мовлення або зовсім несподіване мовлення.

Тільки два типи мовлення (підготовлене та спонтанне) виокремлює О. Галяшина, залишаючи поза увагою достатньо підготовлене мовлення [Галяшина 2003].

Залежно від типу мовлення, підготовленого або спонтанного, існують різні класифікації видів текстів. Так, Х. Брінкман розробив, спираючись на теорію К. Бюлера в контексті „мовець – реципієнт – повідомлення”, „частково текстологічну, частково ситуативну та частково змістову” класифікацію, побудовану на основі розрізнення лінійних та змінних одиниць.

„Лінійні одиниці” передбачають лінійне розгортання мовлення, від мовця до реципієнта, при чому важливу роль відіграє контекст або зміст цього мовлення. Натомість „змінні” одиниці названі автором для того, щоб показати їхній „факультативний” або другорядний характер відносно „лінійних” одиниць. „Змінні” одиниці часто можуть замінятися „лінійними”.

Кожній одиниці або виду мовлення, на думку Х. Брінкмана, відповідають різні види текстів [Brinkmann 1974]:

1. Лінійні одиниці:

1.1. Мовлення, спрямоване на реципієнта (звертання, проповідь, реферат, лекція, повідомлення, виборча промова, пропаганда, економічна реклама);

1.2. З'єднувальне мовлення, тобто мовлення, покликане поєднувати комунікантів (наказ, керівницький припис тощо);

1.3. Мовлення, спрямоване визначити мовця (монолог, зауваження, обіцянка, зізнання);

1.4. Мовлення, обумовлене змістом (інструкція, мова права, наукове мовлення, опис, повідомлення, розповідь, новина, репортаж, знайомство, коментар тощо).

2. Змінні одиниці:

2.1. Контактні розмови (бесіда, зустріч, відвідини);

2.2. Розмови, спрямовані на досягнення мети (розмова в крамниці, довідка, консультація, розмова на іспиті, інтерв'ю тощо);

2.3. Пліуралістичні розмови, тобто розмови, які передбачають конфронтацію чи взаємодію різних груп, що беруть участь у спілкуванні (обмін думками, дискусія, конференція, дебати, обговорення).

Ця класифікація є достатньо загальною стосовно розподілу видів текстів, проте не враховує ознаку підготовленості/спонтанності мовлення.

Більш удаю та обґрунтованою, на нашу думку, є класифікація мовленнєвих текстів, запропонована Л. Златоустовою та О. Галяшиною [Златоустова, Галяшина 2000: 5-6], згідно з якою доцільно розрізняти:

1. Читання написаного та продуманого тексту (монолог, діалог, полілог):

- читання „свого” письмового тексту;
- читання „чужого” письмового тексту.

2. Переказ написаного або прочитаного письмового тексту:

- переказ „свого” письмового тексту;
- переказ „чужого” письмового тексту;
- відтворення суфльованого мовлення.

3. Підготовлений текст, але не сформований у вигляді повного письмового тексту, написаний у вигляді тез або плану (лекція, доповідь, виступ, звіт).

4. Квазіспонтанний, підготовлений (продуманий), але не написаний текст (відповідь на питання, відповідь на іспиті, виступ на мітингах, виступ на нараді).

5. Спонтанний (непідготовлений) текст.

Проте ця класифікація не надає типології текстів спонтанного мовлення, що є важливим при дослідженні такого типу мовлення.

На думку Б. Зандиг і Н. Трошиної, класифікація видів текстів „...повинна базуватися на комбінації трьох пар ознак: 1) „усний текст” [+усн] – „письмовий текст” [усн], 2) „спонтанний” [+спон] – „неспонтанний” [спон], 3) „монологічний” [+моно] – „діалогічний” [моно]” [Sandig 1972: 160; Трошина 1983: 115-116]:

1. [+моно], [+спон], [+усн] – говоріння із самим собою („внутрішнє” мовлення, мовлення вголос);

2. [+моно], [+усн], [спон] – лекція, публічна промова, радіопередача „останні новини”, проповідь тощо;

3. [моно], [+усн], [+спон] – невимушена бесіда, розмова по телефону тощо;

4. [моно], [+усн], [спон] – наукова дискусія, політичний диспут;

5. [+моно], [усн], [+спон] – дружній лист, запис у щоденнику;

6. [+моно], [усн], [спон] – офіційний лист, науковий текст, кулінарний рецепт, оголошення в газеті;

7. [моно], [усн], [+спон] – дружнє листування, запис дискусії (необроблений текст);

8. [моно], [спон], [усн] – запис дискусії (оброблений текст), офіційне листування.

Таким чином, залежно від ступеня підготовленості мовлення можна розрізняти окремі види текстів, представлені в табл. 1 та табл. 2, де

зазначено більш повну класифікацію текстів з погляду типу мовлення за кількістю комунікантів та за способом викладу повідомлення.

Таблиця 1

Різновиди текстів за кількістю комунікантів

Тип мовлення	Монолог	Діалог	Полілог
1. Спеціально підготовлене	– читання – переказ – відповідь на іспиті – лекція – радіопередача – наукова стаття – оголошення в газеті	– інтерв'ю – радіопередача	– наукова дискусія
2. Достатньо підготовлене	– читання – переказ – відповідь на іспиті	– радіопередача	– наукова дискусія
3. Спонтанне	– лекція – радіопередача – спортивний коментар – дружній лист – промова на мітингах	– бесіда – розмова в транспорті – дружнє листування – розмова по телефону – розмова в крамниці	– розмова в транспорті – товариське обговорення події, фільму тощо

Згідно з даними табл. 1, розподіл видів текстів різних типів мовлення є достатньо умовним. Один і той же текст можна віднести до різних типів мовлення. Так, „радіопередача” належить як до спеціально підготовленого монологічного або діалогічного мовлення, так і до достатньо підготовленого мовлення. Це зумовлено передусім тематикою самої передачі та обізнаністю диктора під час її проведення, а також кількістю учасників, які є безпосередньо задіяними у передачі. Не виключено, що зазначений вид тексту має іноді і спонтанний характер, наприклад, диктори часто ведуть трансляцію безпосередньо з місця подій і за браком часу змушені швидко повідомляти про останні події. Їхнє мовлення буде при цьому суто спонтанним.

Таблиця 2

Різновиди текстів за характером викладу повідомлення

Тип мовлення	Усний	Письмовий
1. Спеціально підготовлене	– інтерв'ю – читання – відповідь на іспиті – переказ – наукова дискусія – лекція – радіопередача	– переказ – відповідь на іспиті – наукова стаття – оголошення в газеті
2. Достатньо підготовлене	– переказ – відповідь на іспиті – наукова дискусія – лекція – радіопередача – спортивний коментар	– переказ – відповідь на іспиті
3. Спонтанне	– бесіда – промова на мітингах – товариське обговорення події – родинна розмова – розмова в транспорті (крамниці тощо)	– листування друзів – лист від товариша

Відповідно до табл. 1 та табл. 2, вид тексту „лекція” передбачає переважно монологічне спеціально або достатньо підготовлене мовлення залежно від характеру наукової тематики, про яку йде мова, тобто від ступеня обізнаності лектора. Подібна ситуація має місце і з видом „відповідь на іспиті”. Безпосередньо до спонтанного мовлення належать різноманітні форми спілкування у невимушеному середовищі.

Отже, розподіл видів текстів підготовленого та спонтанного мовлення зумовлений темою та ступенем обізнаності співрозмовників у ній, обставинами комунікативної ситуації і кількістю комунікантів, задіяних у спілкуванні, зокрема характером викладу повідомлення.

Зазначені ознаки типів текстів залежно від ступеня підготовленості/ спонтанності мовлення завдають різного впливу на перебіг спілкування, а, відповідно, і на реалізацію голосних фонем у ньому, тому варто розглянути умови функціонування цих одиниць у підготовленому та спонтанному мовленні.

Оскільки підготовлене мовлення є найбільш наближеним до нормативного, то йому притаманна менша варіативність мовних одиниць, що входять до його складу, на противагу спонтанному

мовленню, ознакою якого вважають значно більші модифікації його складових [Блохина 1983; Ступак 2002; Стеріополо 2016].

Кожний окремий тип мовлення має низку специфічних сегментних та супрасегментних ознак, які зумовлюють його функціонування. Варто розглянути в першу чергу функціонування одиниць сегментного рівня, які є головним об'єктом даного дослідження. Вчені погоджуються, що „ступінь модифікації голосних корелює певним чином із жанром (або видом) тексту” [Стеріополо 2016: 303], тому цікаво встановити цю кореляцію, особливо щодо реалізації наголошених і ненаголошених голосних фонем у різних типах підготовленого та спонтанного мовлення.

На сучасному етапі розвитку мовознавства більшість дослідників визнають, що німецька нормативна вимова зближується з мовленнєвою практикою, тобто тяжіє до розмовної [Петлюченко 1997; Ступак 2002; Кузьменко 2006]. Автори наводять приклади, які підтверджують наявність модифікацій сегментного рівня мови, навіть у підготовлених видах мовлення. Відповідно до цього, таке мовлення має характеризуватися особливостями функціонування його одиниць.

Перш ніж перейти до розгляду діяння голосних фонем у підготовленому мовленні, доцільно детально розглянути основні типи мовлення, на основі яких зазвичай здійснюється аналіз реалізації сегментних або супрасегментних ознак. Цими видами мовлення обрано передусім „читання” та „переказ”.

„Читання” передбачає передачу окремого письмово зафіксованого тексту. При цьому читач зосереджується переважно на графічному зображенні тексту й відтворює написане відповідно до вимог норми. Досліджуючи різні текстові категорії, І. Гальперин зазначає, що „під час читання тексту відбувається перекодування повідомлення. При цьому сигнали кода, розраховані на зорове сприйняття, трансформуються в слухові.” [Гальперин 2005: 19]. У разі, коли текст невідомий і змістовно незрозумілий для реципієнта, його відтворення може призвести до помилкового сприйняття його смислу й, відповідно, до порушення уваги слухачів.

Головну роль для змістового наповнення відіграють так звані „ключові слова”, в яких зосереджена основна комунікативна інформація і які допомагають зрозуміти задум автора. До того ж, повне усвідомлення змісту „вимагає від читача певного досвіду, який підказує йому основну ідею та змістовно-концептуальну інформацію тексту” [Гальперин 2005: 23].

Серед чинників, що зумовлюють розуміння змісту під час читання будь-якого тексту, З. Кличнікова виокремлює такі [Кличнікова 1973: 46]:

- комунікативне наповнення тексту;
- композиційно-логічна структура тексту;
- ступінь зближення лексики, граматики та стилю тексту з лексикою, граматиною та стилем мовлення читача;
- знання контексту;

- правильна організація спрямованості уваги під час читання тощо.

Врахування зазначених чинників необхідне для використання текстів у навчальному процесі, а також для досягнення певних завдань під час лінгвістичної інтерпретації тексту.

Як зазначає О. Прой, „підготовлене читання є важливою передумовою для його подальшого виразного декламаційного відтворення”. Вчений визначив основними етапами його підготовки зокрема такі [Preu 1988: 162]:

- розуміння змісту;
- визначення, встановлення наміру автора;
- ознайомлення з тема-рематичним членуванням тексту;
- опрацювання слів та словосполучень з найбільшим комунікативним навантаженням.

Більшість дослідників вважають основною відмінністю читання від спонтанного мовлення той факт, що читач „отримує вже готове повідомлення, а не створює його в акті вербального спілкування” [Жлуктенко 1979: 196].

„Переказ” як вид мовленнєвої діяльності або вид тексту підготовленого мовлення є опосередкованою формою розповіді або повідомлення. Основне завдання мовця – передати власними словами певний текст. Зазвичай, переказ не супроводжується власною оцінкою та власним доповненням до змісту запропонованого тексту. „Якщо потрібно передати зміст книги, фільму або п’єси колу слухачів, доцільно зазначити типові риси, події та явища у стислій формі” [Preu 1988: 141].

Переказ вимагає від читача певного досвіду та окремих навичок, серед яких варто зазначити здатність утримувати в пам’яті текстову інформацію, вибір лише комунікативно важливих фрагментів шляхом різних розумових операцій, а також уміння логічно викласти свої думки з приводу прочитаного.

Читання та переказ як види текстів підготовленого мовлення дозволяють визначити не тільки нормативну реалізацію звуків певної мови, але й дослідити наявні випадки відхилень від вимовної норми. Так, на основі аналізу підготовленого мовлення, а саме мовлення дикторів радіо та телебачення, Н. Петлюченко відмічає такі загальні ознаки якісних і кількісних модифікацій звуків:

- 1) випадіння сонантів-складоносіїв;
- 2) випадіння окремих голосних і приголосних;
- 3) якісну й кількісну редуцію як у службових, так і в повнозначних словах;

- 4) елізію нейтрального [≅], особливо після зімкнених і щільних приголосних.

Ця елізія може зустрічатися також і після голосних і сонорних приголосних, що спричиняє появу різних асимілятивних процесів [Петлюченко 1997: 78-79].

Натомість І. Ступак, досліджуючи функціонування голосних фонем перед приголосним [ρ], визначає такі особливості реалізації системи голосних фонем у текстах підготовленого мовлення [Ступак 2002: 122-124]:

1) Після коротких голосних фонема [ρ] випадає, що приводить до подовження попередньої фонологічно короткої голосної.

2) Після довгих голосних спостерігається розширення довгих вузьких голосних переважно у повнозначних словах, дифтонгоїдна вимова попередньої довгої голосної.

3) У ненаголошених префіксах *er-*, *ver-*, *her-*, *zer-* спостерігається випадіння вокалізованого приголосного зі збереженням якісних та кількісних характеристик попереднього голосного або злиття вокалізованого приголосного з попереднім голосним.

Незважаючи на те, що підготовлене мовлення має бути нормативним, часто спостерігається тенденція до вокалізації приголосної фонем /ρ/, яка спричиняє подовження попередніх голосних фонем, елізію нейтрального [≡] у службових словах, особливо синкопу кінцевих елементів слова. За результатами дослідження, мають місце випадки кількісної та якісної редукції голосних не тільки у службових, але й у повнозначних частинах мови, наприклад, *und* [Yvτ]> [≡v], *auch* [α□oΞ]>[αΞ], *so* [ζo:]> [ζo=], *angesehen* [(αvγ≡ζε:≡v)]>[(αvγ≡ (ζεvΛ)], *Semester* [ζε (μEστ6)]>[ζε μEστ6] тощо.

Таким чином, на підтвердження позицій сучасних дослідників поруч із нормативною реалізацією голосних фонем у підготовленому мовленні часто спостерігається відхилення від цієї норми. В той час як усне мовлення налічує значні модифікації голосних, відсоток змін голосних фонем у підготовленому мовленні не дуже високий, проте виявляє загальну тенденцію до наближення реалізації голосних у підготовленому мовленні до розмовного.

Характерною ознакою спонтанного мовлення є той факт, що „всі фази мовотворчого процесу, тобто програма дії, реалізація дії та порівняння задуму з його реалізацією, відбуваються одночасно, точніше майже одночасно, що позначається на формальній структурі мовлення” [Борисюк 1990: 29-30].

Досліджуючи особливості фонетичної організації спонтанних текстів, Л. Блохіна визначає основні, на її думку, ознаки спонтанного мовлення, серед яких зокрема такі: 1) „побудова мовлення проходить не шляхом логічного розгортання, а шляхом асоціативного нанизування, що супроводжується мімікою та жестами; 2) повідомлення мають зазвичай еліптичний характер, що стає можливим унаслідок постійного контролю зі сторони мовця за реакцією слухача; 3) відсутність часу для корекції висловлювання та неможливість повернутися до його початку зумовлюють появу в спонтанному мовленні граматично невірних конструкцій, стилістичних помилок, різного роду хезитацій,

незаповнених пауз, повторів, пропусків слів або окремих частин слова та низку інших явищ” [Блохина 1983: 61].

Особливо часто у спонтанному мовленні зафіксовані нечіткі ознаки звукових одиниць, чому сприяє, на думку Л. Бондарко, темп вимови та „змістова надмірність, яка виникає за рахунок контексту і дозволяє більшу варіативність фонетичних реалізацій значущих одиниць” [Бондарко 1981: 144].

Спонтанному мовленню притаманні певні ознаки, серед яких необхідно зазначити такі:

1) паузами обмірковування та вагання: *wir ... in meiner Herkunftsfamilie... Das machen wir ... sehr schön zusammen. Der Wechsel vom... vom Schreibtisch...*;

2) заповненими паузами типу: *äh, mn, ah*;

3) незавершеністю речень та їхньою фрагментарністю: *Meine Kinder sind...* ;

4) незавершеністю слів;

5) саморедагуванням: *ich wäre ... würde mir manchmal wünschen*;

6) подрібненими синтаксичними конструкціями [Борисюк 1990: 105];

7) обмовками: *geschlossene liste äh... liste* [Schwitalla 1997: 36];

8) звукоповторами та повторами однакових сегментів: *wir machen das... das also zusammen*.

Зазначені характеристики свідчать про супрасегментні ознаки, властиві спонтанному мовленню. Проте не слід уникати того факту, що між супрасегментним та сегментним рівнями існує тісний зв'язок, який виявляється у тому, що інтонація значно впливає на реалізацію звуків і сприяє різноманітним змінам акустичних й артикуляційних властивостей сегментного складу мови.

Залежність акустичних властивостей німецьких голосних звуків від комунікативних ситуацій визнається В. Кремером, який виокремлює п'ять головних „мовленнєвих поз” [Krämer 1978: 1-21]:

1) мовець виступає в ролі викладача перед студентами-іноземцями, а така аудиторія вимагає особливої побудови мовлення;

2) мовець – лектор перед великою, критично налаштованою аудиторією;

3) бесіда з офіційною особою;

4) менш офіційна бесіда;

5) фамільярна розмова в дружньому оточенні.

Ці „пози” пов'язані зі стилем мовлення і демонструють поступову зміну напруження артикуляції – від ретельної до природньої.

З позицій Г. Лисенко, „кожний вимовний стиль має свої сильні та слабкі позиції. Останні (притаманні переважно спонтанному мовленню) створюють сприятливі умови для появи кількісної та якісної редукції голосних, для виникнення сонантів-складоносіїв, деформації або елізії

приголосних, особливо у випадках реалізації висловлення в швидкому темпі” [Лисенко 1971: 19].

У системі вокалізму головними ознаками спонтанного мовлення вважаються подовження голосних звуків, навіть коротких звуків у закритих складах, наприклад, *und* [Yvτ]>[Y:vτ], *dann* [δαv]>[δα:v], різноманітна елізія сегментів слова: випадіння нейтрального [≡] або навіть окремих складів слова, раптове переривання повідомлення, структури слова, спрощення звукосполучень, заміна одних звукосполучень іншими тощо. Особливо часто у спонтанному мовленні зустрічаються випадки втрати голосними їхньої тривалості та якості, переважно в ненаголошеній позиції.

Аналіз темпоральних і тембрових характеристик наголошених голосних фонем у підготовленому німецькому мовленні дозволяє встановити такі закономірності. Наголошені голосні підлягають і кількісній, і якісній редукції, але їхній ступінь прояву інший, ніж у ненаголошених голосних. У результаті встановлених модифікацій відбуваються часткові зміни фонем. Під час читання та переказу наголошені голосні середнього підняття /ε:/, /E/, /o:/ та /O/ зазнають і кількісної, і якісної редукції (редукції 1 – 3 ступенів), тобто не тільки скорочуються за тривалістю, але й змінюють ступінь підняття, просуваючись вгору до верхніх голосних. Натомість довгі голосні верхнього підняття часто чергуються з голосними середнього підняття.

Зі збільшенням ступеня спонтанності мовлення наголошені голосні суттєво змінюють свої характеристики, редукуються кількісно та якісно, іноді навіть можуть уподібнюватися нейтральному [≡].

Таким чином, функціонування голосних фонем залежить від типу мовлення. Для підготовленого мовлення притаманною є переважно нормативна реалізація голосних, хоча дослідження останніх років свідчать про наявність відхилень від цієї норми, закріпленої у вимовних словниках. Спонтанному мовленню властиві значні модифікації голосних у слабкій і, меншою мірою у сильній позиціях. Ненаголошені довгі голосні є менш стабільними у мовленні порівняно з короткими голосними. Довгим голосним властива кількісна та якісна редукція, яка приводить до нейтралізації їхніх диференційних ознак, а саме: до втрати тривалості та розрізнення за якістю. Короткі голосні зазнають переважно якісної редукції, втрачаючи при цьому свої тембральні ознаки. Найбільший ступінь редукції передбачає наближення ознак голосної фонем до нейтрального [≡], а іноді спричиняє її елізію.

Перспективою подальших досліджень може бути встановлення „сильних” та потенційно „слабких” голосних фонем у системі вокалізму німецької мови, виявлення масштабів її перебудови в майбутньому, аналіз впливу інших чинників на кількісні та якісні характеристики наголошених голосних фонем у мовленні.

Література

Галяшина Е.И. Основы судебного речеведения: Монография / Е.И. Галяшина / Под ред. проф. М.В. Горбаневского. – М.: СТЭНСИ, 2003. – 236 с.;

Brinkmann H. Reduktion in gesprochener und geschriebener Rede / H. Brinkmann // *Gesprochene Sprache*. – Berlin: Akademie-Verlag 1974. – S. 144-162.;

Златоустова Л.В., Галяшина Е.И. Распознавание индивидуальных и групповых акустико-перцептивных характеристик говорящего по звучащей речи Л.В. Златоустова, Е.И. Галяшина. – 2000. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.philol.msu.ru/rus/gorn/arso/zlat2.htm>.;

Sandig B. Zur Differenzierung gebräuchlicher Textsorten im Deutschen / B. Sandig // *Textsorten. Differenzierungskriterien aus linguistischer Sicht* / Hrsg. von E. Gülich, W. Railble. – Frankfurt (Main): Görthz, 1972. – S. 115-116.;

Трошина Н.Н. Типология звучащего текста / Н.Н. Трошина // *Звучащий текст: Сб. научно-аналит. обзоров* / Под ред Ф.М. Березина, Р.К. Потаповой и др. – М.: ИНИОН, 1983. – С. 151-172.;

Блохина Л.П. Специфика фонетической организации спонтанных текстов / Л.П. Блохина // *Звучащий текст: Сб. научно-аналит. обзоров* / Под ред. Ф.М. Березина, Р.К. Потаповой и др. – М.: ИНИОН, 1983. – С. 61-76.;

Ступак И.В. Функционирование системы гласных фонем перед согласным [р] в подготовленной и спонтанной речи (экспериментально-фонетическое исследование на материале немецкого языка): Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / И.В. Ступак : Киев. гос. лингв. ун-тет. – Измаил, 2002. – 248 с.;

Стеріополо О.І. Успішна комунікація як соціально-комунікативна взаємодія адресанта і адресата / О.І. Стеріополо // *Мова. Мовлення. Комунікація*. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2016. – С. 296-309.;

Петлюченко Н.В. К вопросу о реализации немецкой произносительной нормы в подготовленной речи / Н.В. Петлюченко // *Записки з романо-германської філології: Збірник наук. пр. ф-тету ром.-герм. філол. ОДУ* / Під ред. І.М. Колегаєвої. – Одеса: ОДУ, 1997. – Вип. 1. – С. 74-80.;

Кузьменко Т.М. Редукція наголошених голосних у сучасному німецькому мовленні (експериментально-фонетичне дослідження): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Т. М. Кузьменко ; Киевск. нац. лингв. ун-тет. – К., 2006. – 262 с.;

Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 144 с.;

Клычникова З.И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке / З.И. Клычникова. – М.: Просвещение, 1973. – 224 с.;

Preu O., Stötzer U. Sprecherziehung / O. Preu, U. Stötzer. – Berlin: Volk und Wissen, 1988. – 340 S. 14.;

Жлуктенко Ю., Леонтьев А. Психологическая и лингвистическая природа текста и особенности его восприятия / Ю. Жлуктенко, А. Леонтьев. – К.: Вища школа, 1979. – 248 с.;

Борисюк І.В. Форми і функції інтонації українського спонтанного мовлення / І.В. Борисюк. – К.: Наукова думка, 1990. – 204 с.;

Бондарко Л.В. Некоторые количественные характеристики неоднородности русских ударных гласных / Л.В. Бондарко // Вопросы фонетики. Уч. зап. ЛГУ. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1964. – Вып. 69. – С. 45-54.;

Schwitalla J. Gesprochenes Deutsch: eine Einführung / J. Schwitalla. – Berlin: Erich Schmidt, 1997. – 222 S.;

Krämer W. Acoustic Variations of German /a/ and /a:/ under Varied Speaking Attitude / W. Krämer // Frankfurter phonetische Beitrag II = Forum phoneticum 16. – Frankfurt, 1978. – S. 1-21;

Лысенко Э.И. Модификация гласных современного немецкого литературного языка (задний ряд гласных) (экспериментально-фонетическое исследование): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Э.И. Лысенко : Киевск. нац. ун-т им. Т. Шевченка. – К., 1971. – 25 с.

Кузьменко Т.М. Варіативність голосних фонем у різних типах сучасного німецького мовлення.

У статті представлено та проаналізовано класифікації головних типів мовлення, а також виявлено ступінь варіативності наголошених та ненаголошених голосних фонем у підготовленому та спонтанному німецькому мовленні. Підготовленому мовленню притаманна переважно нормативна реалізація голосних фонем, проте мають місце випадки відхилення від вимовної норми. Спонтанному мовленню властивий високий ступінь модифікацій як наголошених, так і ненаголошених голосних. Найбільш модифікованими у мовленні варто визнати ненаголошені довгі голосні фонemi, які можуть втрачати тривалість та якість і, навіть, зазнавати елізії. Варіативність наголошених голосних зумовлена кількісною та якісною редукцією, ступінь прояву якої відносно менший. Під час читання та переказу наголошені середні голосні можуть змінювати ступінь підняття, просуваючись вгору до верхніх голосних. Натомість довгі верхні голосні часто чергуються з середніми голосними. Зі збільшенням ступеня спонтанності мовлення наголошені голосні іноді можуть уподібнюватися нейтральному шва.

Ключові слова: підготовлене мовлення, спонтанне мовлення, голосні фонemi, варіативність, редукція.

Кузьменко Т.Н. Вариативность гласных фонем в разных типах современной немецкой речи.

В статье представлены и проанализированы классификации главных типов речи, а также определена степень вариативности ударных и безударных гласных в подготовленной и спонтанной немецкой речи. Подготовленной речи присуща преимущественно нормативная реализация гласных фонем, хотя часто встречаются случаи отклонения от произносительной нормы. Для спонтанной речи характерна высокая степень модификаций ударных и безударных гласных. Наиболее

модифицированными в речи следует признать безударные долгие гласные фонемы, которые могут терять длительность и качество, а также подвергаться элизии. Вариативность ударных гласных вызвана количественной и качественной редукцией, степень проявления которой относительно меньшая. В чтении и пересказе ударные средние гласные могут изменять степень подъема, продвигаясь к верхним гласным. В свою очередь, долгие верхние гласные часто чередуются со средними гласными. С увеличением степени спонтанности речи ударные гласные иногда могут уподобляться нейтральному шва.

Ключевые слова: подготовленная речь, спонтанная речь, гласные фонемы, вариативность, редукция.

Kuzmenko T. Modification of vowel phonemes in different speech types of Modern German.

The article presents and analyses classifications of main speech types, and also describes the modification's degree of stressed and unstressed vowels in prepared and spontaneous German speaking. Normative realization of vowel phonemes is typical for prepared speaking, although some variations of speaking norm can appear. The high modification's degree of stressed and unstressed vowels is distinctive for spontaneous speaking. More modified in the speech are unstressed long vowel phonemes, which can lose their length and quality or undergo elision. Modification of stressed vowels is caused by quantitative and qualitative reduction, but its degree is relative small. In reading and retelling stressed middle vowels can change their raising and move to high vowels. Long high vowels however often alternate with middle vowels. When the degree of spontaneity of speaking increases, stressed vowels can sometimes become like neutral schwa.

Key words: prepared speaking, spontaneous speaking, vowel phonemes, modification, reduction.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2018 р.

Стаття прийнята до друку 26.03.2018 р.

Рецензент – к.філол.н., доц, Савельєва Н.О.

УДК 811.111'373.47-048.66

N. A. Stefanova

EXPRESSIVE MEANS OF REFUSAL UTTERANCES

Until recently emphatic structures of refusal utterances have not been in the focus of linguistic research. Complicated and syncretic nature of refusal utterances as a phenomenon of vivid speaking enables us to discuss their